

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника
Литовченко Олени Віталіївни
на дисертацію Лященко Тетяни Вікторівни
«Інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти як
умова соціального самовизначення підлітків»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

У процесі експертизи дисертації Лященко Тетяни Вікторівни проаналізовано її зміст й основні наукові праці. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами

Дисертаційне дослідження Лященко Тетяни Вікторівни присвячене актуальній і суспільно значущій проблемі сучасної педагогічної науки – інформаційно-методичному забезпеченню закладів позашкільної освіти як умові соціального самовизначення підлітків.

Варто наголосити, що сучасний період – час освітніх втрат і ризиків в умовах війни, є водночас періодом розвитку і вдосконалення позашкільної освіти України, яка швидко адаптується до викликів, упроваджує найбільш актуальні освітні технології, враховує міжнародні освітні тенденції, має досвід та потенціал підтримки учнів в умовах війни, вирішує освітні та соціальні завдання. Вагомою є роль позашкільної освіти у створенні сприятливих умов для соціального становлення і ціннісного самовизначення підлітків та молоді.

Окрім того, в умовах трансформацій освітнього простору України, розвитку інформаційного суспільства та зростання ролі позашкільної освіти у формуванні особистості вагомого значення набуває створення ефективної системи інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу.

У зв'язку з підвищенням вимог щодо підготовки молоді до самостійного життя в соціумі проблема соціального самовизначення у підлітковому віці набуває особливої актуальності, адже саме у цей віковий період відбувається становлення ціннісних орієнтацій, інтересів та життєвих перспектив особистості. У даному контексті позашкільна освіта виступає важливим педагогічним середовищем розвитку особистості, що створює сприятливі умови для самореалізації, самоствердження та соціальної активності підлітків.

Обрана тема відповідає стратегічним напрямкам розвитку освіти, визначеним у Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», а також державним документам щодо розвитку позашкільної освіти та формування особистості в сучасних умовах: Укази Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» (2020–2025 роки) та «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року».

Дисертація логічно пов'язана з напрямом наукових досліджень кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та є складовою комплексної теми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності». Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 5 від 27 квітня 2023 р.).

Проблема створення сприятливих умов для соціального самовизначення підлітків у взаємозв'язку з інформаційно-методичним забезпеченням освітнього процесу залишається недостатньо дослідженою, що розкриває можливості для наукового обґрунтування змісту та структури інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти.

З огляду на зазначене, дисертаційна робота Лященко Тетяни Вікторівни «Інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти як умова

соціального самовизначення підлітків», є актуальною, науково обґрунтованою і має важливе теоретичне та практичне значення.

2. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій

Дисертаційна робота характеризується належним рівнем наукової обґрунтованості, логічністю структури та внутрішньою узгодженістю її основних положень. У дослідженні чітко визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, обґрунтовано методологічні засади. Автором використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, серед яких аналіз наукових джерел, узагальнення педагогічного досвіду, анкетування, тестування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент та методи математичної статистики.

На основі аналізу наукових джерел інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти розглянуто як поліструктурну та багатофункціональну систему, зумовлену специфікою позашкільної освіти. Її системоутворюючим фактором визначено освітні ресурси.

Автором обґрунтовано структуру інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти, визначено та розкрито зміст її структурних компонентів.

У дисертаційному дослідженні узагальнено та проаналізовано основні наукові підходи до розуміння соціального самовизначення особистості, схарактеризовано особливості соціального самовизначення підлітків.

Висновки, положення й рекомендації, представлені у роботі, відзначаються науковою обґрунтованістю, достовірністю та практичною перевіреністю, підтвердженою результатами педагогічного експерименту.

3. Експериментальна база та організація дослідження

Експериментальною базою дослідження стали заклади позашкільної освіти Запорізької, Кіровоградської, Дніпропетровської областей та м. Києва: Комунальний позашкільний навчальний заклад «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості», Центр науково-технічної творчості молоді

«Сфера» Оболонського району міста Києва, Центр позашкільної роботи Святошинського району міста Києва, Заклад позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості Шевченківського району» Запорізької міської ради, Комунальний заклад позашкільної освіти «Дніпропетровський обласний центр науково-технічної творчості та інформаційних технологій учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради».

На різних етапах дослідження впродовж 2022–2025 рр. було задіяно 397 осіб, з них: вихованці закладів позашкільної освіти, підлітки віком 14-16 років – 372 особи, керівники гуртків закладів позашкільної освіти – 25 осіб.

Дослідження здійснювалося поетапно і передбачало констатувальний, формувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту.

Результати експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості соціального самовизначення підлітків експериментальних груп порівняно з контрольними, що підтвердило ефективність розробленого інформаційно-методичного забезпечення.

Варто відзначити, що експериментальна частина дослідження є достатньо репрезентативною та підтверджує достовірність отриманих результатів.

4. Найбільш суттєві результати, наукова новизна та практичне значення.

У дослідженні вперше визначено та теоретично обґрунтовано інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти у соціальному самовизначенні підлітків. Розкрито структуру інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти, що містить різноманітні компоненти, основними з яких є: організаційний (методичні приміщення, матеріально-технічне обладнання, електронні ресурси); структурний (нормативно-правові акти, навчальні матеріали, методичні матеріали); функціональний (аналітична діяльність, методична діяльність, інформаційна діяльність, ресурсна діяльність); змістовий (мета, принципи, зміст, форми, методи).

Автором визначено основні принципи формування соціального самовизначення підлітків; схарактеризовано критерії (когнітивно-аксіологічний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний, рефлексивно-аналітичний), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості соціального самовизначення підлітків у закладах позашкільної освіти.

Уточнено зміст понять «соціальне самовизначення підлітків» та «інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти». Розроблено і впроваджено зміст освіти щодо формування соціального самовизначення підлітків.

Практичну цінність має розроблена автором навчальна програма «Основи соціального самовизначення», що отримала гриф Міністерства освіти і науки України та впроваджена у діяльність закладів позашкільної, а також підготовка методичних рекомендацій з позашкільної освіти.

Результати дослідження мають широке практичне впровадження: вони реалізовані в освітньому процесі закладів позашкільної освіти Запорізької, Дніпропетровської, Кіровоградської, Харківської областей та м. Київ.

Отже, дисертаційне дослідження Лященко Тетяни Вікторівни є вагомим науково-практичним внеском у розвиток теоретичних і методичних засад позашкільної освіти, а одержані результати можуть бути широко використані у практиці діяльності закладів позашкільної освіти щодо формування та розвитку особистості підлітків.

5. Рекомендації щодо використання результатів дослідження

Результати дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками закладів позашкільної освіти для розроблення методичних рекомендацій, планів виховної роботи, освітніх програм та інших видів педагогічної роботи; науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти закладів вищої освіти освітніх програм «Соціальна педагогіка», «Соціальна

робота з дітьми та молоддю», «Позашкільна освіта»; науковцями та іншими фахівцями у сфері освіти.

6. Оцінка структури та змісту дисертації

Дисертація є завершеною науково-кваліфікаційною працею, яка має чітку структуру: анотація, вступ, три розділи з підрозділами, висновки, список літератури, додатки. Зміст відображає логіку дослідження, від постановки проблеми до практичної реалізації результатів. Висновки відповідають завданням і меті роботи, а положення обґрунтовано належною доказовою базою.

Слід відзначити, що у *першому розділі дисертації «Теоретичне обґрунтування інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти»* здійснено теоретичне обґрунтування інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти: висвітлено інформаційно-методичне забезпечення в полі досліджень педагогічної науки; розкрито структуру і зміст інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти; проаналізовано сучасний стан інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти.

На позитивну оцінку заслуговує ґрунтовний аналіз та узагальнення як теоретичних положень в контексті дослідження, так і сучасного стану інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти.

Цінним з педагогічної точки зору є *другий розділ дисертаційної роботи*, у якому схарактеризовано педагогічні засади та стан формування соціального самовизначення підлітків у закладах позашкільної освіти: розглянуто соціальне самовизначення особистості як педагогічну проблему; з'ясовано особливості соціального самовизначення підлітків у закладах позашкільної освіти; визначено критерії, показники та рівні соціального самовизначення підлітків у закладах позашкільної освіти.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування особливостей соціального самовизначення підлітків у закладах позашкільної освіти, до яких віднесено:

потреба у самостійності та самоідентифікації; становлення ціннісних орієнтацій; активне опанування соціальних ролей; пошук професійного шляху; активний вплив соціального середовища; розвиток рефлексії; прагнення до самоствердження; емоційна нестабільність та суперечливість.

Третій розділ «Експериментальна перевірка дієвості інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти як умови соціального самовизначення підлітків» присвячено експериментальній перевірці дієвості інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти як умови соціального самовизначення підлітків: розроблено інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти у формуванні соціального самовизначення підлітків; здійснено оцінку та аналіз результатів упровадження інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти як умови соціального самовизначення підлітків.

Робота відзначається глибоким теоретичним аналізом, цілісністю підходів, системністю викладу та науковою грамотністю. Текст відредагований, стиль науковий, аргументований, апарат посилань – коректний.

7. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Отримані результати дослідження були відображені в 26 наукових та науково-методичних працях (16 – одноосібні), з них: 11 статей у наукових фахових виданнях, 1 з яких індексується у Web of Science, 13 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 2 – інші навчально-методичні видання.

Зміст, обсяг та кількість опублікованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії і надають здобувачеві право публічного захисту дисертаційного дослідження.

Зауваження та побажання

Позитивно оцінюючи у цілому дисертаційне дослідження Лященко Тетяни Вікторівни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, які

можуть сприяти подальшому осмисленню досліджуваної проблеми та розвитку представлених у роботі положень:

1. Інформаційно-методичне забезпечення, розроблене автором, представлено як цілісна багатокomпонентна структура, що містить організаційний, структурний, функціональний та змістовий компоненти, які достатньо повно розкрито в дисертації. Водночас робота виграла б за умови більшої деталізації інформаційної та методичної складових інформаційно-методичного забезпечення, зокрема шляхом систематизації їх основних елементів і відображення їх співвідношення в межах запропонованої структури. Доцільним також могло б бути подання цього взаємозв'язку у вигляді узагальнювальної схеми або рисунка, що сприяло б більш наочному представленню авторської концепції інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти.

2. На пілотному етапі експерименту проведено розлоге лонгітюдне дослідження, що передбачало опитування керівників гуртків та інших творчих об'єднань закладів позашкільної освіти щодо інформаційно-методичного забезпечення їх діяльності. Разом з тим робота значно виграла б, якби на контрольному етапі дослідження, принаймні для частини респондентів, подібне опитування було проведено повторно. Це дало б можливість більш наочно простежити динаміку розвитку інформаційно-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти.

3. У дослідженні інформаційно-методичне забезпечення визначено як умова соціального самовизначення підлітків. Проте теоретичне обґрунтування базових питань, на нашу думку, потребує деталізації інших умов та механізмів реалізації цього складного процесу як ключового етапу становлення особистості, урахування як позитивних передумов, так і наявних ризиків.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, жодним чином не знижують наукової цінності дисертаційної роботи й є підставою для наукової

дискусії. У цілому подана на захист робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій.

Констатуємо і той факт, що загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

8. Загальний висновок

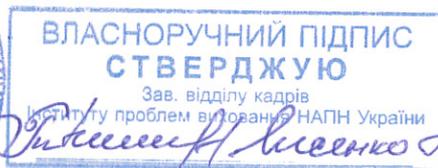
Цілісний аналіз дисертації Лященко Тетяни Вікторівни на тему: «Інформаційно-методичне забезпечення закладів позашкільної освіти як умова соціального самовизначення підлітків» та опублікованих наукових праць дає підстави для висновку про те, що ця робота є оригінальним, самостійним, цілісним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Лященко Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент

завідувач відділу позашкільної освіти
Інституту проблем виховання
НАПН України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Олена ЛИТОВЧЕНКО

Литовченко О.В.

Литовченко О.В.